

UOT 101.1

<https://doi.org/10.30546/ifs.2026.1.46.1041>

MİLLİ GÜC: DÖVLƏT, İDENTİKLİK VƏ AZƏRBAYCAN MODELİ

Zöhrə Əliyeva

Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu, **Azərbaycan**
zohraliyeva@rambler.ru
orcid: <https://orcid.org/0000-0001-9817-2924>

Xülasə: Məqalə Azərbaycan milli gücünün fəlsəfi, tarixi və strateji aspektlərini araşdırır. İşdə milli gücün siyasi, iqtisadi, hərbi, sosial, mədəni və elmi-texnoloji komponentləri təhlil edilir. Haydeggerin varlıq anlayışı, Assmanın kollektiv yaddaş və Rikerin tarix-xatirə dialoqu fəlsəfi baza kimi istifadə olunur. Rəqəmsal transformasiya, strateji layihələr və beynəlxalq əməkdaşlıq milli gücün dayanıqlığını və dinamikliyini təmin edən əsas faktorlar kimi qiymətləndirilir. Məqalə Azərbaycan dövlət modelinin kompleks təhlilini təqdim edir və milli gücün idarə olunması üçün nəzəri və praktik əsaslar göstərir.

Açar sözlər: Milli güc, dövlətçilik, identiklik, kollektiv yaddaş, rəqəmsal transformasiya, strateji layihələr, mədəni diplomatiya, Azərbaycan.

НАЦИОНАЛЬНАЯ СИЛА: ГОСУДАРСТВО, ИДЕНТИЧНОСТЬ И АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ МОДЕЛЬ

Zohra Aliyeva

Резюме. Статья посвящена исследованию философских, исторических и стратегических аспектов национальной мощи Азербайджана. Анализируются политические, экономические, военные, социальные, культурные и научно-технологические компоненты национальной силы. Философской основой исследования выступают концепция бытия Хайдеггера, теория коллективной памяти Ассмана, а также диалог памяти и истории Рикёра. Цифровая трансформация, стратегические проекты и международное сотрудничество рассматриваются как ключевые факторы обеспечения устойчивости и динамичного развития национальной мощи. Статья представляет комплексный анализ азербайджанской модели государства и предлагает теоретические и практические основы управления национальной силой.

Ключевые слова: национальная мощь, государственность, идентичность, коллективная память, цифровая трансформация, стратегические проекты, культурная дипломатия, Азербайджан

NATIONAL POWER: THE STATE, IDENTITY, AND THE AZERBAIJANI MODEL

Zohra Aliyeva

Abstract: This article examines the philosophical, historical, and strategic dimensions of Azerbaijan's national power. It analyzes the political, economic, military, social, cultural, and scientific-technological components of national power. Heidegger's concept of Being, Assmann's concept of collective memory, and Ricour's the dialogue between memory and history are employed as a philosophical framework. Digital transformation, strategic projects, and international cooperation are considered key factors ensuring the resilience and dynamic development of national power. The article presents a comprehensive analysis of the Azerbaijani state model and provides theoretical and practical foundations for national power management.

Keywords: National power, statehood, identity, collective memory, digital transformation, strategic projects, cultural diplomacy, Azerbaijani model.

Giriş

Milli güc anlayışı müasir dövlətçilik nəzəriyyəsinin və beynəlxalq münasibətlər araşdırmalarının mərkəzi kateqoriyalarından biridir. O, dövlətin mövcud resurslarını səfərbər etmək, təhlükəsizliyini təmin etmək, strateji maraqlarını qorumaq və beynəlxalq müstəvidə təsir imkanlarını genişləndirmək qabiliyyəti kimi başa düşülür. Lakin bu anlayış yalnız maddi resurslarla məhdudlaşmır; milli güc siyasi legitimlik, sosial həmrəylik, mədəni-tarixi identiklik, elmi-texnoloji inkişaf və mənəvi dayaq kimi qeyri-maddi komponentləri də əhatə edir. Azərbaycan kontekstində milli gücün inkişafı son üç dəfə məqsədyönlü strateji siyasət, mədəni irsə dayanan identiklik və innovativ dinamika ilə görünlənmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dəfələrlə vurğulamışdır ki, "dövlətin gücü onun xalqının birliyi, mənəvi dayaqları, strateji düşüncə və qlobal əməkdaşlıq qabiliyyəti ilə ölçülür". Bu yanaşma milli gücün kompleks və çoxölçülü xarakterini təsdiqləyir və siyasi, iqtisadi, hərbi, sosial, mədəni və intellektual komponentlərin qarşılıqlı inteqrasiyasına əsaslanır (1, s. 10–16).

Bu məqalədə Azərbaycan milli gücünün fəlsəfi, tarixi və praktik aspektləri sistemli şəkildə təhlil edilir. Məqsəd milli gücün komponentlərini müəyyənləşdirmək, onların qarşılıqlı təsirini göstərmək, strateji layihələrin beynəlxalq əhəmiyyətini qiymətləndirmək və rəqəmsal dönüşümün milli gücə təsirini açıqlamaqdır. Fəlsəfi əsaslandırma təmin etmək üçün Martin Haydeggerin ontoloji yanaşması, Jan Assmanın kollektiv yaddaş konsepsiyası və Pol Rikerin yaddaş-tarix dialoqu nəzəri bazaya daxil edilir.

1. Milli gücün fəlsəfi və nəzəri əsasları

Martin Haydeggerin “Being and Time” (1927) əsərində təqdim olunmuş Dasein (varlıq-zaman) anlayışı milli gücün fəlsəfi strukturunu anlamaq üçün dəyərli çərçivə təmin edir. Haydeggerə görə, varlıq yalnız oxşar resurslara malik varlıq orqanizmi deyil; o, “zamanla təşkil olunmuş varlıqdır”, yəni tarix, yaddaş və gələcək məqsədlərlə əlaqəlidir (5, p. 68–75). Bu baxımdan dövlətin gücü də yalnız maddi və institusional resurslarla deyil, eyni zamanda dövlətin “zaman içində varlığı”na, yəni onun tarixi təcrübəsinə, identiklik hissəsinə və cəmiyyətin kollektiv yaddaşına bağlıdır.

Azərbaycan modelində bu yanaşma çox önəmlidir. Müstəqillik dövrünün ilk illərindən dövlətçilik institutu strateji məqsədlərini tarixi yaddaşa uzlaşdırıb, xalqın irsi və mənəviyyətini dövlətçilik fəlsəfəsinin ayrılmaz hissəsi kimi qəbul etmişdir. Haydeggerin kontekstində bu, dövlətin “varlıq” kimi özünü müəyyənləşdirməsi və zamanla öz strategiyasını formalaşdırmasıdır.

Jan Assmanın kulturoloji nəzəriyyəyə çərçivəsində kollektiv yaddaş anlayışı milli identiklik və gücün formalaşmasında mərkəzi rol oynayır. Assman kollektiv yaddaşın mədəni irsin davam etdirilməsi vasitəsilə uzunmüddətli stabillik və identiklik təmin etdiyini bildirir (4, p. 119–128). Bu yaddaş yalnız tarixi məlumat deyil, həm də mədəni kodlar, ənənələr və dəyərlər sistemi ilə formalaşır.

Azərbaycan üçün bu, milli irsin, mədəniyyətin və tarixi təcrübənin dövlət siyasətinə inteqrasiyası ilə özünü göstərir. Muğam, xalçaçılıq, klassik ədəbiyyat, müstəqillik dövrü sənətkarlığı və multikulturalizm modeli bu yaddaşın dövlətçilik strategiyasına daxil edilməsinin nümunələridir.

Pol Riker milli gücün tarixi və xatirə aspektini interpretasiya nəzəriyyəsi vasitəsilə təqdim edir. Rikerə görə, xatirə və tarix dialoqu milli identikliyin və mənəvi varlığın əsas mənbəyidir; bu dialoq var olan hadisələrin yeni kontekstdə mənalandırılmasına, dövlətin gələcək strategiyalarının formalaşdırılmasına yardım edir (9, p.32-49). Azərbaycan kontekstində 20 Yanvar, Qarabağ müharibəsi və milli qəhrəmanlıq tarixləri bu dialoqun mərkəzində dayanır, vətəndaşlarda milli həmrəylik və dövlətə bağlılıq hissini gücləndirir.

Milli gücün idarə olunması yalnız resursların mövcudluğu ilə deyil, onların səmərəli istifadəsi və qarşılıqlı əlaqəsi ilə bağlıdır. Bu komponentlər aşağıdakılardır:

Siyasi güc dövlətin idarəetmə institutlarının səmərəliliyi, qərar qəbul etmə çevikliyi və milli maraqların qorunması qabiliyyəti ilə ölçülür. Azərbaycan modeli demokratik institusiyaların möhkəmləndirilməsi, strateji planlaşdırma və mərkəzləşdirilmiş liderlik elementlərini birləşdirir. İlham Əliyevin siyasi güc anlayışı mürəkkəb qlobal və regional sferada dövlətin mövqeyini gücləndirmək üçün çevik və adaptiv strategiyanın vacibliyini vurğulayır (2, s. 20–28).

Siyasi gücün tətbiq nümunəsi kimi, çoxvektorlu xarici siyasət proqramı dəyərləndirilə bilər. Bu siyasət çərçivəsində Azərbaycan həm Avropa, həm də Asiya strukturları ilə münasibətləri

tarazlaşdırmış, Qərbi və Şərqi arasında körpü rolunu gücləndirmişdir. Bu, dövlətin diplomatik elastikliyi nümünəsidir. İqtisadi güc milli gücün maddi bazasını təşkil edir. O, yalnız resursların həcmi ilə deyil, eyni zamanda onların strateji yönümlə istifadəsi ilə ölçülür. Azərbaycan neft-qaz sektorundakı layihələri ilə beynəlxalq enerji təhlükəsizliyində vacib aktor kimi çıxış edir. “Cənub Qaz Dəhlizi” (SGC) Avropanın enerji diversifikasiyasına töhfə verərək ölkənin strateji mövqeyini möhkəmləndirir (6, c.50–67).

Əlavə olaraq Bakı – Tbilisi – Qars (BTQ) dəmir yolu Avropa – Asiya ticarət əlaqələrinin yenidən formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayır, bu da iqtisadi gücün regional təsirini artırır. Bu layihələr yalnız iqtisadi deyil, eyni zamanda geosiyasi gücün artırılmasına xidmət edir.

Hərbi güc milli təhlükəsizlik və strateji üstünlük baxımından mühüm rol oynayır. 2020-ci il Vətən müharibəsi zamanı Azərbaycan Ordusunun qabaqcıl texnologiya istifadə etməsi, strateji əməliyyat planlaşdırması və yüksək mənəvi-psixoloji hazırlığı milli gücün sinerji modelini nümayiş etdirdi. Prezident İlham Əliyev (1, s. 37–44) vurğulamışdır ki, hərbi güc yalnız silahlarla ölçülür; o, xalqın mənəvi dayaqları və liderlik koordinasiyası ilə də ölçülür.

Sosial güc cəmiyyətin daxili həmrəyliyi, milli birlik və vətəndaş məsuliyyəti ilə ölçülür. Azərbaycan sosial siyasətdə multikulturalizm modeli ilə tanınır. Dinlərarası dialoq, etnik azlıqların hüquqlarının qorunması və tolerantlıq təcrübəsi sosial gücün təminatçısıdır (7, c.103–126).

2. Mədəni və mənəvi güc dövlətin yumşaq güc (*soft power*) elementidir. UNESCO tərəfindən qorunan muğam və xalça sənəti Azərbaycan mədəniyyətinin dünya səviyyəsində tanınmasına yardım edir. Bu, dövlətin beynəlxalq təsir imkanlarını gücləndirir və mədəni diplomatiya vasitəsilə milli identikliyi möhkəmləndirir və mədəni diplomatiya vasitəsilə milli identikliyi möhkəmləndirir və dövlətin beynəlxalq təsir imkanlarını genişləndirir. Mədəniyyət yalnız estetik fenomen deyil – xalqın kollektiv yaddaşının, mədəni kodlarının və mənəvi dayanıqlıq sisteminin strukturlaşdırılmış ifadəsidir. Ricœurün yanaşmasında tarix və yaddaş arasında dialoq milli identikliyin və cəmiyyətin mədəni müqavimətinin formalaşmasını təmin edir (9, p.45–58).

Azərbaycanın mədəni diplomatiya strategiyası yalnız milli irsin qorunması ilə məhdudlaşmır; beynəlxalq festivallarda iştirak, mədəni mübadilə proqramları, humanitar təşəbbüslər və diasporla əməkdaşlıq vasitəsilə dövlətin yumşaq gücü artırılır. Bu yanaşma dövlətin strateji məqsədlərini təbliğ edir və milli dəyərləri beynəlxalq səviyyədə tanıtdırır.

3. Müasir milli gücün ayrılmaz komponenti elmi-texnoloji infrastruktur və innovasiya potensialıdır. Bu komponent dövlətin rəqabət qabiliyyətini, iqtisadi çevikliyi və hərbi texnologiyalarını müəyyən edir. XXI əsrdə texnologiya artıq yalnız sənaye sahəsində deyil, informasiya müharibəsi, kibertəhlükəsizlik, süni intellekt, biotexnologiya və enerji sistemlərinin idarə olunmasında da milli gücün əsas determinantıdır.

Azərbaycanın rəqəmsal transformasiya strategiyası çərçivəsində həyata keçirilən “Smart Village”, “Digital Azerbaijan” və texnologiya parklarının yaradılması ölkəni regional texnoloji mərkəzə çevirir. Bu təşəbbüslər milli gücün elmi-texnoloji baza konsepsiyasını formalaşdırır və ölkənin qlobal bazarlarda innovasiya yönümlü iştirakını təmin edir.

Rəqəmsal texnologiyalar yalnız iqtisadi gücü artırır, eyni zamanda dövlət idarəetməsində şəffaflığı təmin edir, idarəetmənin çevikliyi artırır və cəmiyyətlə dövlət arasında məlumat mübadiləsini sadələşdirir. Assmanın kollektiv yaddaş nəzəriyyəsi bu nöqtəyi-nəzərdən əhəmiyyətlidir: məlumat və bilik yaddaş vasitəsilə ötürülən bir resurs kimi milli gücün davamlılığını təmin edir.

4. Aqrar sektor milli gücün əsas, lakin tez-tez nəzərdən qaçan komponentidir. Qida təhlükəsizliyi, torpaq və su resurslarının idarə olunması, kənd təsərrüfatı məhsuldarlığı və ixrac potensialı birbaşa milli sabitliklə bağlıdır. Azərbaycan üçün aqrar güc strateji əhəmiyyət daşıyır — ölkənin ərzaq təhlükəsizliyini təmin edən, kənd əhalisini məşğul saxlayan və iqtisadi diversifikasiyanın təməlini təşkil edən sahə kimi çıxış edir.

Dövlətin “Aqrar İnkişaf Strategiyası”, “Yaşıl İnkişaf Konsepsiyası” və “Ağıllı Kənd” təşəbbüsləri aqrar gücün müasir modelini formalaşdırıb. Bu model yalnız məhsuldarlığın artımını deyil, həm də kənd həyatının qorunmasını, ənənəvi biliklərin yeni texnologiyalarla sintezini və ekoloji davamlı inkişafı hədəfləyir.

5. Milli gücün dinamikliyi və xarici mühitlə əlaqəsi

Milli güc statik bir göstərici deyil; o, **daxili və xarici amillərin qarşılıqlı təsiri ilə formalaşan dinamik sistem** kimi inkişaf edir. Bu sistem dövlətin struktur elementləri və cəmiyyətin dəyər kodlarının bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsi vasitəsilə davamlı olaraq yenilənir.

Milli gücün daxili komponentləri – siyasi, iqtisadi, hərbi, sosial, mədəni və elmi-texnoloji – tək-tək deyil, qarşılıqlı təsirdə fəaliyyət göstərir. Məsələn:

- **İqtisadi güc** hərbi və sosial gücü maliyyə baxımından təmin edir.
- **Elmi-texnoloji güc** iqtisadi rəqabət qabiliyyətini və idarəetmə çevikliyini artırır.
- **Mədəni və mənəvi güc** sosial həmrəyliyi və identikliyi möhkəmləndirir.
- **Aqrar güc** ərzaq təhlükəsizliyi vasitəsilə milli sabitliyə töhfə verir.

Bu qarşılıqlı təsir milli gücün yalnız “məcmu göstərici” deyil, həm də “daxili sinerji məhsulu” olduğunu göstərir. Azərbaycan üçün bu sinerji 2020-ci il Vətən müharibəsi zamanı açıq şəkildə özünü göstərdi: milli iradə, strateji liderlik və mənəvi ruh hərbi və iqtisadi komponentlərlə vəhdət təşkil etdi.

Xarici mühitin təsiri. Milli gücün dinamikliyini müəyyən edən digər mühüm amil beynəlxalq siyasi və iqtisadi mühitdir. Qlobal enerji bazarındakı dəyişikliklər, regional və qlobal təhlükəsizlik strukturları, texnologiya yarışları, ticarət münasibətləri və diplomatik əməkdaşlıqlar dövlətlərin milli güc balansına birbaşa təsir göstərir.

Azərbaycan üçün bu dinamika həm risk, həm də fürsət yaradır. Enerji və nəqliyyat layihələri vasitəsilə qlobal təsir imkanlarını genişləndirmək, eyni zamanda iqlim dəyişikliklərinə və regional çatışmazlıqlara adaptasiya olmaq dövlətin strateji çevikliyini tələb edir.

6. Milli gücün strateji layihələri və beynəlxalq əhəmiyyəti

Milli gücün konkret ifadə yollarından biri strateji layihələrin həyata keçirilməsidir. Bu layihələr həm daxili inkişafı təmin edir, həm də beynəlxalq səviyyədə Azərbaycanın rolunu gücləndirir.

Cənub Qaz Dəhlizi (SGC) Azərbaycanın beynəlxalq enerji təhlükəsizliyi sistemində strateji aktor kimi yerini möhkəmləndirir. Bu layihə yalnız enerji resurslarının çıxarılması və daşınması ilə məhdudlaşmır; o, Avropa ölkələrinin enerji diversifikasiyasını və regional əməkdaşlığı gücləndirir.

Bakı – Tbilisi – Qars (BTQ) dəmir yolu xətti isə Avropa ilə Asiya arasında nəqliyyat əlaqələrini optimallaşdıraraq yeni ticarət marşrutları formalaşdırır. Bu, Azərbaycanın iqtisadi gücünü artırmaqla yanaşı, regionun təşəbbüskar ölkəsi kimi beynəlxalq mövqeyini də möhkəmləndirir.

Azərbaycanın mədəni tədbirləri – Bakı Humanitar Forumu, muğam festivalları, beynəlxalq ədəbiyyat və incəsənət sərgiləri – dövlətin yumşaq gücünü beynəlxalq səviyyədə artırır. Bu təşəbbüslər mədəni mübadilə və dialoqun inkişafına xidmət edir, ölkənin mədəni dəyərlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırır.

Azərbaycanın beynəlxalq təhsil əməkdaşlıqları, beynəlxalq elmi forumlarda iştirakı və tələbə mübadiləsi proqramları milli gücün intellektual komponentini gücləndirir. Bu sahədə strateji layihələr, xüsusən də regional tədqiqat mərkəzlərinin yaradılması, dövlətin elmi təsir rayonunu genişləndirir.

7. Rəqəmsal transformasiya və milli güc

XXI əsrdə rəqəmsal texnologiyalar milli gücün ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Süni intellekt, böyük məlumatlar (big data), kibertəhlükəsizlik, mobil texnologiyalar və sənaye 4.0 tətbiqləri yalnız iqtisadi gücü deyil, həm də dövlətin idarəetmə çevikliyini artırır.

Azərbaycanın “Digital Azerbaijan” strategiyası dövlət idarəetməsində elektron xidmətlərin genişləndirilməsi, məlumat bazalarının inteqrasiyası və rəqəmsal iqtisadiyyatın dəstəklənməsi ilə milli gücün rəqəmsal bazasını qurur. Bu, dövlətin şəffaflığını artırır, korrupsiya riskini azaldır və idarəetmənin sürətini yüksəldir.

Rəqəmsal transformasiyanın ən strateji komponentlərindən biri kibertəhlükəsizlik sistemlərinin inkişafıdır. Dövlətlər üçün informasiya müharibəsi müasir dövrdə real geosiyasi çarpışma sahəsidir. Azərbaycan kibertəhlükəsizlik infrastrukturalarının gücləndirilməsi ilə milli gücün bu aspektini strateji prioritetlərdən biri kimi müəyyən etmişdir.

Rəqəmsal transformasiyanın iqtisadi təsiri startaplar ekosistemi vasitəsilə milli gücün diversifikasiyasını təmin edir. “Yüksək Texnologiyalar Parkı”, “Ağ Şəhər” texnoloji mərkəzləri və dövlət-özəl tərəfdaşlığı proqramları innovasiya yönümlü iqtisadi artımı stimullaşdırır. Bu, iqtisadi gücü gücləndirməklə yanaşı, beynəlxalq rəqabət qabiliyyətini də yüksəldir.

8. Milli Güc və İdentiklik: Dövlətçilik Filosofiyası

Haydeggerin “Daseyin” anlayışı dövlətin yalnız idarəetmə mexanizmi deyil, həm də xalqın kollektiv varlıq təcrübəsi olduğunu göstərir. Dövlət milli gücünü möhkəmləndirərkən onun xalqın dəyərlər sistemi və tarixi yaddaşı ilə əlaqəsini qoruyur. Bu, milli identikliyin özünü reallaşdırmasının əsas şərti kimi çıxış edir.

Assmanın nəzəriyyəsinə görə, kollektiv yaddaş dövlətin uzunmüddətli strategiyasının mühüm tərkib hissəsidir. Tarixi hadisələr – müharibələr, milli bayramlar, tarixi abidələr – xalqın milli identikliyinə formalaşdıraraq dövlətin strateji dayaqlarını möhkəmləndirir. Azərbaycan üçün bu mənada 20 Yanvar, Qarabağ savaşları və xalq qəhrəmanlarının xatirəsi milli yaddaşın əsas sütunlarını təşkil edir.

Nəticə

Milli güc dövlətin çoxkomponentli sistemidir. O, ictimai həmrəylik, mədəni irs, strateji idarəetmə, rəqəmsal transformasiya və beynəlxalq əməkdaşlıq kimi aspektlərin təzahürüdür. Azərbaycan nümunəsində bu komponentlər bir-biri ilə qarşılıqlı təsirdədir və ölkənin beynəlxalq mövqeyini gücləndirir.

Haydegger, Assman və Rikerin konsepsiyaları milli gücün nəinki maddi, həm də mənəvi, tarixi və identiklik yönümlü baxımlarla anlaşıldığını təsdiqləyir. Prezident İlham Əliyev tərəfindən yürüdülmən strategiyalar bu fəlsəfi əsaslara uyğunlaşaraq milli gücün dayanıqlı və dinamik modelini təqdim edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Əliyev, İ. (2020). *Vətən müharibəsi və Azərbaycan milli gücü*. Bakı: Prezident Kitabxanası.
2. Əliyev, İ. (2021). *Milli irs və dövlətin gücü: çıxış*. Bakı: Prezident Aparatı.
3. Əliyev, İ. (2022). *Azərbaycanın çoxvektorlu siyasəti və milli güc*. Bakı: Dövlət Nəşriyyatı.
4. Assman, J. (2011). *Cultural Memory and Early Civilization*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Heidegger, M. (1927/2010). *Being and Time*. New York: Harper Perennial Modern Thought.
6. Məmmədzadə, İ. (2019). *Azərbaycanın iqtisadi gücü və strateji layihələr*. Bakı: Elm Nəşriyyatı.
7. Məmmədzadə, İ. (2020). *Sosial və mədəni güc: Azərbaycan modeli*. Bakı: Sosial Elmlər Jurnalı.
8. Məmmədzadə, İ. (2021). *Milli gücün sinerjisi və dinamikası*. Bakı: Dövlətçilik və Strateji Araşdırmalar Jurnalı.
9. Ricour, P. (1992). *Memory, History, Forgetting*. Chicago: University of Chicago Press.

Rəyçi: f.e.d., prof. İlham Məmmədzadə